

STARORODIČOVSTVO

LENHARDTOVÁ MARTINA

Abstrakt

Cieľom príspevku je upriamenie pozornosti na starorodičovstvo, ktoré vnímame ako výnimočnú rolu seniorov a senioriek. Prostredníctvom starorodičovstva sa staršia generácia stáva zdrojom pomoci pre svoje potomstvo, pričom výpomoc je nezištná, založená na dobrovoľnej báze.

Abstract

The aim of this paper is to draw attention to grandparenthood which we perceive as exceptional role of seniors. Through grandparenthood the older generation becomes a source of support for their offspring, while assistance is unworldly, based on a voluntary basis.

Kľúčové slová

Staroba. Rodina. Starorodičovstvo.

Keywords

Old age. Family. Grandparenthood.

Senior 21. storočia sa jednak snaží správať podľa vzorov prebraných z tradícií od predchádzajúcich generácií, súčasne však rešpektuje očakávania od modernej spoločnosti ako by sa mal správať. Dnešný starší človek v dôchodkovom veku sa správa iným spôsobom ako senior napr. pred päťdesiatimi rokmi, disponuje inou dimenziou voľného času, vzdelaním, lepšou zdravotníckou opaterou, preferuje iné štýly výchovy a pod. Navyše demokratizácia a otvorenosť spoločnosti prinášajú hľadanie nových modelov života v starobe.

Sénium, tak ako aj iné obdobia životnej dráhy jedinca, prináša širokú paletu etapových úloh a rol, na ktoré je potrebné sa pripraviť a neskôr adaptovať. Medzi úlohy charakteristické pre sénium sú zaradzované napr.: vyrovnanie sa s faktom úmrtia životného partnera, prispôbovanie sa ubúdajúcim fyzickým silám, adaptácia na život dôchodcu so zníženým príjmom atď. Dôležitosť tu pripisujeme samotnému spôsobu života. Staroba by mala byť pokračovaním aktívneho, činného, produktívneho života. Vladimír Pacovský (1990) sa domnieva, že o spôsobe života v starobe rozhoduje predovšetkým zdravotný stav a stupeň sebestačnosti, ktorý je podľa neho daný na jednej strane zdravotným potenciálom a na strane druhej požiadavkami spoločnosti.

Niektoré sociálne roly v období tretieho veku pretrvávajú, iné sú zamieňané novými, pre toto obdobie špecifickými. Senior je životným partnerom, rodičom, starým rodičom, dôchodcom, neskôr aj vdovcom... so svojim pre neho typickým hodnotovým rebríčkom, ktorého hodnotové orientácie sa menili a modifikovali počas celej jeho životnej dráhy.

Zo štúdia odbornej literatúry ako aj z našich prieskumov zameraných na zisťovanie hodnotových orientácií seniorov je nám známe, že jedinci nachádzajúci sa v období staroby

uprednostňujú najmä samostatnosť vo sfére fyzickej a psychickej (zdravie), rodinu a dobré vzťahy v rodine, duchovný život, sebauplatnenie (v zmysle realizácie rôznych aktivít, či činností) a financie.

Rodina je zväčša vždy na druhej priečke hodnotového rebríčka jedincov nachádzajúcich sa v dôchodkovom veku, za tzv. nadhodnotou akou je zdravie. Vo všeobecnosti je vnímaná ako jeden z najdôležitejších výrazov ľudskej individuality (Kusá, 1994). Rodina je podľa nej citlivejšia na potreby a túžby jednotlivca ako ktorákoľvek zo spoločenských skupín, kde je vždy primárnym pravidlom submisivita voči kolektívnej norme a rodina ako základná bunka spoločnosti kladie tiež relatívne najmenšie nároky na konformitu, je človeku zdrojom najväčšej autonómie.

Rodina má v teoretickej rovine množstvo charakteristík a typológií, ktoré vychádzajú z predmetu zamerania spoločenských vied (pozri: napr. Nákonečný, 1999, Murphy, 1998, Matoušek, 1997, Cibulec, 1980, Kredátus, 2002).

Samotný pocit príslušnosti k rodine a silné emocionálne väzby medzi členmi rodiny stále pretrvávajú. V harmonickej rodine je aj dnes senior nepostrádateľným členom, pre svoje rozvážne rozhodnutia, rady a porozumenie. Životná múdrosť je nepochybne jednou z pozitívnych čŕt staroby. Milada Harineková (1981) uvádza, že životná múdrosť je získaná vekom a životom medzi ľuďmi, zahrňuje hodnotiaci pohľad z časového odstupu, osobného nadhľadu, schopnosť rozlíšiť podstatné od nepodstatného, pričom František Tvaroh (1971) dopĺňa, že kvalita myslenia starších ľudí závisí od toho, aký bohatý a kvalitný bol ich duševný život v mladosti a aké znalosti a skúsenosti si zachovali.

Cieľom príspevku je upriamenie pozornosti na starorodičovstvo, ktoré vnímame ako výnimočnú rolu seniorov a senioriek. V momente nadobudnutia tohto statusu sa pre seniorov otvára nový svet plný poznávania, úloh, nových možností, radostí ale i doteraz netradičných starostí.

Vnúča je očami seniora vnímané odlišne od toho ako prežívali radosť z vlastných detí, akoby všetko platilo dvojnásobne viac. Starí rodičia pociťujú viacej obáv, zodpovednosti ale aj špecifický druh inej kvality lásky.

Starorodičovstvo so sebou prináša ďalšie perspektívy budúcnosti a je akoby zdrojom širokej palety rôznorodých činností, ktoré v sebe nesú pozitívny náboj posúvajúc dimenziu kvality života seniora do inej úrovne.

Podľa Evy Šimovej (2002) je starorodičovstvo špecifickou rodinnou rolou, ktorá nesupluje rodičovstvo a význam starých rodičov vidí v ich komplementárnej funkcii. *„Schopnosť tolerancie, trpezlivosti, dostatku času pri prejavení pozitívneho záujmu o potreby*

detí, odvaha pochváliť a povzbudiť do lepších výkonov, oceniť aktivity, z hľadiska rozvoja tiež dôležité, ktoré si môžu rodičia nevšimnúť – to sú nevyčerpané príklady toho, v čom všetkom môžu starí rodičia dopĺňovať rodičov“ (Šimová, 2002, s. 212-213).

O starorodičovstve ako o jednej zo sociálnych rolí v starobe píše aj Miroslav Dopita (2005, s. 36 - 40), ktorý ponúka Muellerovej klasifikáciu typov prarodičov. Identifikovaní boli tzv. ovplyvňujúci starí rodičia, podporujúci, pasívni, starí rodičia orientovaní na autoritu a tzv. odlúčení prarodičia. Pre ovplyvňujúcich starých rodičov je charakteristické to, že žijú v uzavretom rodinnom systéme. Často sa so svojimi vnúčatami stretávajú, majú spoločné záujmy, pomáhajú im s rozvojom talentu. Medzi prarodičmi a vnúčatami existuje dôverný vzťah, často im rozprávajú o svojom detstve. Títo prarodičia veria, že sú pre vnúčatá poradcami, preberajú s nimi ich problémy a hovoria o ich budúcnosti. Podporujúci prarodičia sa od prvého typu odlišujú tým, že sa v živote vnúčat neprejavujú ako autorita vyžadujúca disciplínu, deťom sa venujú menej, nestretávajú sa s nimi často. Rozhodujúcim faktorom v Muellerovej klasifikácii je frekvencia stretávania sa starých rodičov s vnúčatami. Pre pasívnych prarodičov je typická malá aktivita k zapojeniu sa do života vnúčat, vidia sa jedenkrát za mesiac. Štvrtým typom sú prarodičia orientovaní na autoritu. Interakcia s vnúčatami je na úrovni pasívneho prarodiča, ale s prímiesou direktívneho akcentu. Do života svojich vnúčat sa najmenej zapájajú tzv. odlúčení prarodičia.

Faktory ovplyvňujúce role starých rodičov sú podľa Anne Gauthier (2002, in: Dopita, 2005, s. 39) tieto: sociokultúrne prostredie, rodinné hodnoty, čas a energia venované rodine a percepcia mladosti. Autorka k tomuto zisteniu dospela vo svojom kvalitatívnom výskume, na základe ktorého vytvorila tri typy prarodičov. Ide o: subdodávateľov vzdelávania, špecialistov a pasívnych starých rodičov (viac: Tamtiež, s. 39).

Seniori sa skrz starorodičovstvo stávajú zdrojom pomoci pre svoje potomstvo, pričom výpomoc je nezištná, založená na dobrovoľnej báze. Avšak zisk je tu predsa len prítomný. Zisk je pojmom z oblasti ekonómie a je zväčša spájaný s financiami, ale keď sa na zisk pozrieme cez teóriu vzájomnej závislosti z oblasti sociálnej psychológie, zistíme ako uvádzajú Jozef Výrost – Alena Zeľová - Ladislav Lovaš (1996, s. 10), že zisk je vo vzťahu k inej osobe definovaný ako miera uspokojenia potrieb, pozitívneho emocionálneho prežívania a prospechu, ktorú jednotlivec z toho vzťahu dosahuje. Na druhej strane vystupuje cena, ktorá je autormi charakterizovaná ako miera vynaloženého úsilia, negatívnych emócií, intrapsychických konfliktov a strát, ktoré jednotlivec do tohto vzťahu vkladá.

Vyššie spomínané atribúty obsahuje aj interakcia medzi starým rodičom a vnúčaťom. Takzvané zisky a ceny sú obojstranné. Starší ľudia sú napríklad často pre mladšiu generáciu

istým zdrojom informácií a skúseností, to isté však môžeme povedať aj o mladšej generácii vo vzťahu k starším.

Medzigeneračné kontakty vplývajú aj na utváranie obrazu staroby u mladého človeka, ktorý sa tak prirodzeným spôsobom pripravuje na starnutie a starobu a jednak dokáže vidieť iným spôsobom široký potenciál svojho starého rodiča (Šimová, 2002).

Na pozitívny vzťah dvoch vzdialenejších generácií upozorňuje tiež Isabella Hauserová-Schönerová (1999), podľa ktorej mnohí starí rodičia prekypujú pri rozdeľovaní času svojim vnúčatám hojnosťou a sú plní nápadov pri vymýšľaní hier. Väčšinou sú veľkorysí, ak nie sú presne dodržiavané pravidlá hry, zákazy a príkazy. Skrze túto dobrotu rastie v dieťati obraz dôvery. Svojím rozprávaním spájajú naše životy s predošlými generáciami, s rodinou. Dôležitým aspektom vo vzťahu senior – vnúča je, že prarodič má pre dieťa trpezlivosť a čas.

Láska k vlastným deťom sa prenáša ad hoc na vnúčatá. Dovoľme si tvrdiť, že azda najintenzívnejšie a najsenzitívnejšie je prežívanie starorodičovstva na strane matky jej matkou. Uvedomujúc si náročnosť opater, starostlivosti a usmerňovania detí, stáva sa pomoc dcére s každodennými úlohami jej prvoradým motívom vedúcim k výpomoci. Podľa nás ide o fyzickú ale zároveň aj o duševnú posilu.

Druh, častosť, zložitosť pomoci starých rodičov súvisí s vývinovými obdobiami vnúčaťa. Domnievame sa, že najviac úsilia a pomoci si vyžaduje prvých päť - šesť rokov vnúčaťa, vychádzajúc zo štúdií odbornej literatúry s psychologickou tematikou, počas ktorých sa z dieťaťa v rámci primárnej socializácie stáva plne funkčná osobnosť.

Hoci je dnešný zložitý svet náročný na financie, výpomoc od starých rodičov prichádza aj v hmotnej podobe, či v podobe samotných peňazí, pokiaľ im to neukracuje životný štandard. Miera mnohotvárnej pomoci je determinovaná vzdialenosťou bydliska staršej a strednej generácie, výchovou v širšom a užšom slova zmysle v rámci celej rodiny ovplyvnenej tradíciou.

Vzťahy v rodine sú výnimočné, majú silu akéhosi puta a harmonické rodinné prostredie pôsobí na život seniorov veľmi blahodárne. Možnosť bytia s rodinou v tejto záverečnej etape ľudského života je nezastupiteľná a umožňuje šťastnejšie prežitie každodenného života.

Medzigeneračná vzťahová sieť poskytuje prospech všetkým trom generáciám. Seniorom spomínanú možnosť bytia s rodinou, uspokojovanie vyšších potrieb, efektívnejšie využívanie voľného času... Mladšej generácii minimálne pozitívne emocionálne prežívanie obdobia detstva a mladosti a stredné pokolenie je azda najviac profitujúce, pretože pomocná

činnosť ich rodičov im poskytuje priestor na zladenie rodičovských, domácich, ale i pracovných povinností, vytvárajúc optimálnejšie podmienky determinujúce kvalitu života jedincov.

Rodina a domov by mali byť prostredím, kde môžeme nájsť prístrešie, teplo, ochranu a bezpečie. Vyvážené rodinné prostredie je skutočným prístreším, kam sa všetci členovia uchylujú v čase núdze. Významné sú vzťahy vyrastajúce z obojstrannej citlivosti, ktoré však nie sú nikdy úplne rovnocenné. Rodina by mala byť skutočným útočiskom od narodenia až po smrť (Schaefferová, 1995).

Literatúra

- CIBULEC, J. 1980. *Soužití tří generací*. Praha : Práce, 203 s.
- DOPITA, M. 2005. Věk: Stáří – Role: Prarodič. In SYKOROVÁ, D. – ŠIMEK, D. – DVOŘÁKOVÁ, M. (ed.). 2005. *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, s. 33-42. ISBN 80-244-1006-0.
- HARINEKOVÁ, M. 1981. *Vývinová psychológia*. Bratislava : SPN, 138 s.
- HAUSER – SCHÖENER, I. 1996. *Děti potřebují prarodiče*. Praha : Portál, 102 s. ISBN 80-7178-105-3.
- KREDÁDUS, J. 2002. Rodina ako systém, rodina ako klient. In TOKÁROVÁ, A. (ed.). 2002. *Kvalita života v kontextoch globalizácie a výkonovej spoločnosti*. Prešov : FF PU, s. 109-114. ISBN 80-8068-087-6.
- MATOUŠEK, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické Nakladatelství, 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
- MURPHY, R. E. 1998. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 267 s. ISBN 80-85850-53-2.
- NÁKONEČNÝ, M. 1999. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
- PACOVSKÝ, V. 1990. *O stárnutí a stáří*. Praha : Avicenum, 135 s.
- SEMEŠIOVÁ, M. 2003. Hodnotový systém starších ľudí a kvalita života. In FRK, V. (ed.). 2003. *Kvalita života v spektre andragogických a sociálnopsychologických disciplín*. Prešov : Akcent print Prešov, s. 61 – 69, ISBN 80-968367-7-3.
- SEMEŠIOVÁ, M. 2003. K hodnotovému systému starších ľudí. In *Vzdelávanie dospelých*. Bratislava : Gerlach Print, ISSN 1335-2350, roč. VIII., č. 3, s. 56-61.
- SEMEŠIOVÁ, M. 2003. Hodnotový systém starších ľudí. In *Sociální práce-sociální práce*. Brno : Asociácia vzdelavateľů v sociální práci. ISSN 1213-624, č. 3, s. 98-105.
- SCHAEFEROVÁ, E. 1995. *Co je rodina?* Praha : Návrat domu, 230 s. ISBN 80-85495-41-4.
- ŠIMOVÁ, E. 2002. Medzigeneračná komunikácia v rodine. In TOKÁROVÁ, A. (ed.). 2002. *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých : zborník z príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Prešov : FF PU, s. 210-215. ISBN 80-8068-088-4.
- TVAROH, F. 1971. *Všichni stárneme*. Praha : Avicenum.
- VÝROST, J. – ZELOVÁ, A. – LOVAŠ, L. 1996. *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie III*. Bratislava : Veda Vydavateľstvo SAV, 164 s. ISBN 80-224-0478-0.

Adresa autorky

PhDr. Martina Lenhardtová
Katedra andragogiky
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
17. novembra 1
080 78 Prešov
E-mail: msemesiova@gmail.com